

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

64
65
ΠΟΛΙΤΗΣ

Νοέμβριος
Δεκέμβριος
1983
τεύχ. 64-65
δρχ. 150

Δικτατορία και ΕΟΚ
Στρατιωτικά κόμματα στήν Τουρκία
‘Υπεράσπιση τοῦ όρθολογισμού
Δανειστικές σχέσεις στόν 19ο αιώνα
Γιά τόν ίμπεριαλισμό

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Μαρία Λαϊνά, "Αννα Κατσίγιανη, Τζών Κούτσου
'Αθηνᾶ Γεωργαντά, Βίκυ Καλατζούπούλου
Γ. Αράγης, Ρέα Γαλανάκη

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία Έπιθεώρηση
Κέκροπος 2, Αθήνα 105 58, τηλ. 3239645 και 3226692
τεύχος 64-65, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1983
τιμή δρχ. 150

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μαριάννα Δήτσα, Αγγελος Έλεφάντης, Κώστας Ζουράρις,
Μάκης Καθουριάρης, Γιώργος Καρράς, Λεωνίδας Λουλούδης, Αριστείδης Μπαλτάς
Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

Περιεχόμενα

Γιώργου Καρρά	.....	ΠΛΣΟΚ ή 'Αριστερά
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου	.....	'Η μόνη Realpolitik γιά την 'Αριστερά είναι η «ούτοτοία»
"Αγγελου Έλεφάντη	.....	Μιά άπαντηση του Κώστα Φιλίνη
Κουρδά Ψυχοπαίδη	.....	'Υπεράσπιση του 'Ορθολογισμού
Πάνου Τσακαλογιάννη	.....	'Η στρατιωτική δικτατορία στην 'Ελλάδα και ή ΕΟΚ
Semith Vaner, Hulya Tufan	.....	Στρατιωτικά κόμματα στην Τουρκία
Γιώργου Πρεβελάκη	.....	Γεωγραφικά και έννοιολογικά πλαίσια της άποκέντρωσης
Σπύρου Κοκκίνη	.....	Οι κοινόχρηστες έλληνικές βιβλιοθήκες
Πέτρου Πιζάνια	.....	Δανειστικές σχέσεις και οικονομική κυριαρχία στην 'Ελλάδα τού 19ου αιώνα
A.B. Παλαιού	.....	Προβλήματα της θεωρίας του Διεθνούς συστήματος κατά την ίμπεριαλιστική περίοδο

Ο ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Δημήτρη Κυρτάτα ..... 'Ό Φρόντη στά αγγλικά
Γραμματικής Άλατζόγλου-Θέμελη ..... «Έναντια στή μέθοδο» του Φεγιεράμπεντ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Τώρα μέ τίς γιορτές
τί καλύτερο δῶρο στούς φίλους σας
ἀπό μιά συνδρομή στόν Πολίτη

'Εξάμηνη: 600 δρχ. - 'Ετήσια: 1.200
Εύρωπης: (έξαμ.) 800 δρχ. - (έτ.) 1.600 δρχ.
ΗΠΑ - Καναδᾶς (έξαμ.) 1.100 δρχ. - (έτ.) 2.200 δρχ.

'Οργανισμοί - Τράπεζες: έτήσια 2.000 δρχ.
έξαμηνη 1.000 δρχ.

'Εκδότης, Νίκος Πολίτης, Βορρά 9, Αγία Παρασκευή, ● Ίδιοκτησία «Σ. Δελέγκας και Σιά Ο.Ε» ● Διευθυντής,
Αγγελος Έλεφάντης ● Φωτοστοχειοθεσία ΠΟΛΙΤΗΣ, Κέκροπος 2, τηλ. 3226692 ● Έκτύπωση, Π. Μυτιληναίος,
Σκούφου 6, Αθήνα, τηλ. 3227919 ● Διόρθωση, Παντελής Μπουκάλας ● Κεντρική διάθεση γιά τή Θεσσαλονίκη
και Β. Ελλάδα, Βιβλιοπωλείο Κοτζιά, Τσιμισκή 78, τηλ. 279720.

•Υπεράσπιση τοῦ •Ορθολογισμοῦ

τοῦ Κοσμᾶ Ψυχοπαίδη

III

Πολλά ἀπό τά σύγχρονα ἐπιχειρήματα «θεμελίωσης» τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἔχουν τίς ρίζες τους σέ ἀντιδράσεις πού προκάλεσαν δὲ ἀξιολογικός δρθολογισμός πού διατύπωσε δὲ διαφωτισμός καὶ δὲ ἴστορικός Λόγος τοῦ μαρξισμοῦ. «Ηδη μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ διαφωτιστικοῦ δρθολογισμοῦ ἀντιπαρατίθεται σ' αὐτὸν δὲ ρομαντικός ἀνορθολογισμός ἀπό τὸν δόπον προκύπτει τὸν 19ο αἰώνα δὲ ἴστορισμός. Ἰστοριστικά ἐπιχειρήματα ἀντιπαρατίθενται καὶ στὴν ἐγελιανή διαλεκτική, ἀλλὰ μποροῦν νά βρεθοῦν καὶ μέσα σ' αὐτήν. Τὸ πολιτικό στοιχεῖο τοῦ ἴστορικοῦ ἀνορθολογισμοῦ παρουσιάζεται ως «συντήρηση», τῆς παραδοσιακῆς κοινωνίας στὴν ἰδιαιτερότητά της, ἰδιαιτερά τοῦ θεσμικοῦ τῆς πλαισίου καὶ ώς ἀπόκρουση τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ θεσμικοῦ πλαισίου.

Στήν πρόκληση τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας πού συνέδεσε τὴν ἀντίληψή της γιά τὴν ἴστορια μὲ τὴν ἰδέα μιᾶς πράξης ἴστορικῆς χειραφέτησης τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας ἀπό τὴν ἀστική ἔξουσία, δὲ ἴστορισμός ἀντιπαρέθεσε θεωρίες ἴστορικοῦ σχετικισμοῦ καὶ τόνισε τίς ἰδιαιτερότητες τῶν διαφόρων πολιτισμῶν.

Η ἀναγνώριση τῶν προβλημάτων πού ἔθεσε ἡ μαρξιστική θεωρία γίνεται στό βεμπεριανό ἔργο, στό βαθμό πού στό ἔργο αὐτό διατυπώνεται μὲ συστηματικό τρόπο μιὰ κριτική τῶν ἴστορικῶν ἐπιχειρήματων. Ο Βέμπερ προσάπτει τόσο στὸν ἴστορισμό δοῦ καὶ στὸν μαρξισμό διτὶ περιέχουν ἀνορθολογικά ἐπιχειρήματα. Ή ἔνσταση τοῦ ἀνορθολογισμοῦ ἀπέναντι στὸν μαρξισμό στοχεύει στὴν ἀπόρριψη τῆς διαπλοκῆς στὴ μαρξιστική θεωρία κοινωνικῶν διαδικασιῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιῶν.

Ο Μάξ Βέμπερ ἀντιπαραθέτει στὴ μαρξιστική θεωρία μιὰ αὐστηρή δρθολογική θεωρία τῆς δποίας, ἀφετηρία εἶναι μιὰ στάση, τὴν δποία ἡ μαρξιστική θεωρία εἶχε ἥδη ὑποβάλει σὲ κριτική: «Η στάση τοῦ μεμονωμένου δρῶντος, γιά τὸν δποῖο οἱ κοινωνικοί δράστης του εἶναι «μέσα» γιά τὴν πραγματοποίηση ἰδιωτικῶν σκοπῶν. «Ηδη, γιά μεθοδολογικούς λόγους ἡ βεμπεριανή μεθοδολογία ἀποκλείει τὴ μαρξική ἰδέα τῆς ἔλλογης ρύθμισης τῆς κοινωνίας ώς δλου ἀπό τὰ μέλη της καὶ ταυτίζει τὸ δρθολογικό στοιχεῖο μὲ τὸ ἰδιαιτερό ἀτομικό πράττειν. Μ' αὐτό τὸν τρόπο ἀποδέχεται ἔναν κεντρικό πυρήνα τοῦ ἴστορικοῦ ἀνορθολογισμοῦ.»

·Η σύσταση τοῦ ἀνορθολογικοῦ ἐπιχειρήματος στὸν ἴστορισμό

Μέ τὸν Χέγκελ τίθεται σέ ἀμφισβήτηση ἡ σύνθεση τοῦ ἔλλογου (δρθολογικοῦ) καὶ τοῦ ἴστορικοῦ, μία σύνδε-

ση πού εἶχε ἐπιχειρήσει δὲ διαφωτισμός μὲ τὴν ἰδέα τῆς «προόδου» τῶν κανονιστικῶν - ἀξιολογικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς «ἀστικῆς κοινωνίας». Στὴν ἐγελιανή κατασκευή ἡ σύνδεση ἔλλογων θεσμῶν, ἐπιχειρημάτων τῆς ἐπιστήμης καὶ ἴστορικῶν διαδικασιῶν πού ὅδηγησαν στό ἴστορικό «τώρα» συμπυκνώνεται σέ ἐνιαία θεωρία πού προκύπτει ώς ἀποτέλεσμα τῆς δράσης τοῦ πνεύματος στὴν ἴστορια.

«Ηδη στὴν κατασκευή αὐτή περιέχεται, σέ διαπλοκή μὲ τὶς δρθολογικές ἀρχές της, ἔνα ἀνορθολογικό στοιχεῖο: δοσο κι ἄναφέρθηκε σέ ἔνα παρωχημένο βαθμό ἐκκοσμίκευσης καὶ σέ δρθολογική θεμελίωση τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτικῆς γιά νά συνδέσει τά ἐπίπεδα αὐτά, ἡ ἐγελιανή θεωρία χρειάστηκε νά ἀνατρέξει καὶ σ' ἔνα στοιχεῖο «ἐπίκλησης» τοῦ παντοδύναμου Λόγου, δὲ δοτοῖς ἀποδείχθηκε ἔτσι ώς ἐκκοσμίκευμένος μεταφυσικός («θεολογικός») Λόγος πού σκέπτεται καὶ πραγματοποιεῖ τό ἴστορικό περιεχόμενο ώς ἔλλογο μέν, ἀλλά καὶ μοναδικό «δημιούργημα», ώς ἀνεπανάληπτη ἴστορική πολιτισμική ἀτομικήτητα, πού δέν μπορεῖ νά γίνει στὴν ἰδιαιτερότητά του κατανοητή μέσα ἀπό τή γενική νομοθεσία πού ἐπικαλεῖται δὲ διαφωτισμός.

«Ηδη δὲ Χέρντερ εἶχε ὑποβάλει σέ κριτικό ἔλεγχο τὸν δρθολογισμό καντιανοῦ τύπου στὶς συνέπειές του γιά τὴν κατανόηση τῆς ἴστοριας καὶ τῆς κοινωνίας. Υπεστήριξε διτὶ δὲ δρθολογισμός αὐτός δέχεται τὸν Λόγο ώς ἀιστορική ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ τὴν ἴστορια ώς σειρά «παραδειγμάτων» πραγματοποίησης τοῦ Λόγου στὴν ἴστορια (τή θέση αὐτή φάνηκε νά ἐπιβεβαιώνει δὲ Κάντ ἐμφανίζοντας σ' ἔνα δοκίμιο τοῦ τή γαλλική ἐπανάσταση, ώς παράδειγμα ἐφαρμογῆς τοῦ Λόγου). «Ο Χέρντερ ἀντιπαραθέτει στὸν ἀφηρημένο δρθολογισμό καὶ στὴ «φύση τοῦ ἀνθρώπου» τὴν ἰδέα ἴστορικῶν πολιτισμικῶν μορφωμάτων ώς ἀτομικῶν φαινομένων μὲ δική τους «ζωή» καὶ «ἰδιαιτερότητα».»

«Η κριτική αὐτή ἐπιδιώκει νά σχετικοποιήσει τὴν ἰδέα τῆς προόδου πού εἶχε κατανοηθεῖ στὴν κλασική θεωρία τοῦ διαφωτισμοῦ ώς πρόοδος ἀπό τὴν κατάσταση τῶν ἀτομικῶν στάσεων καὶ ἐγωισμῶν καὶ τῶν ἀρύθμιστων προαστικῶν σχέσεων πρός τὴν ἀστική γενική νομοθεσία καὶ τό ἔλλογο ἀστικό κράτος. Στὴ θέση τῆς ἰδέας τῆς προόδου ἔθεσε τὴν ἰδέα τῆς διαδοχῆς πολιτισμῶν πού χαρακτηρίζονται ἀπό τή διαδοχή τῆς «ἀτομικότητας τοῦ πνεύματος» κάθε «λαοῦ».»

«Ἐδωσε βάρος στὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ λαϊκοῦ πολι-

τισμοῦ, τῆς γλώσσας, τῶν μύθων, τῆς λαϊκῆς θρησκείας ὡς πρός τά δποια τό ἀστικό θεσμικό πλαίσιο θεωρήθηκε «ἀφηρημένο».

Η θεωρία τῆς «ίστορικῆς ἀτομικότητας», που στήν ἔξελιξή της μετά τὸν Χέρντερ ἐπικράτησε νά ὄνομάζεται «ίστοριστική θεωρία», χειραφετεῖ μέ τὸν τρόπο αὐτό τὴν ίστορική θεωρηση ἀπό μιά δεσμευτική ἀντίληψη γιά τό τί εἶναι τὸ «ίστορικά ούσιῶδες» στὴ σύγχρονη ἐποχῇ (τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα). Ἐφόδον οἱ θεμελιωτικές ἀρχές τοῦ διαφωτισμοῦ (ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ισονομία) δὲν θεωρηθοῦν ὡς δεσμευτική βάση γιά τὴ σύγχρονη κοινωνία καὶ ὡς δροὶ ἀξιολόγησης τῶν ἰδιαίτερων χαρακτηριστικῶν τῆς παράδοσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, ἀνοίγεται ὁ δρόμος γιά ἐποπτικά — αἰσθητικά προσανατολισμένες θεωρίες τοῦ πολιτισμοῦ πού νομιμοποιοῦν ὡς «ζῶντες δργανισμούς» τὰ παραδοσιακά πολιτεύματα στρεφόμενες κατά τῶν ἀφηρημένων διαφωτιστικῶν ἴδεων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης. Εἶναι γι' αὐτό χαρακτηριστικό, δτὶ ἡ συντηρητική νομική κριτική στὴ θεωρία τοῦ διαφωτισμοῦ πῆρε χαρακτήρα ίστοριστικό. Στὸ ἔργο τοῦ Hugo καὶ ἀργότερα τοῦ Savigny διατυπώνεται ἡ ἰδεολογία τῆς «ίστορικῆς Σχολῆς τοῦ Δικαίου» πού στρέφεται κατά τοῦ φυσικοῦ δικαίου τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τονίζει τὶς ἰδιαιτερότητες τῶν βιωμάτων καὶ τῆς ίστορικῆς μοναδικότητας τοῦ κάθε λαοῦ.

Ο Μάρξ ἐπισήμανε ἡδη τὸ 1842 τὸν χαρακτήρα τοῦ ίστορισμοῦ γράφοντας στήν Ἐφημερίδα τῆς Ρηγαναίας: «Ἄν θά πρέπει νά θεωρήσουμε δικαιολογημένα τὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ σάν τὴ γερμανική θεωρία τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης, τότε θά πρέπει νά θεωρήσουμε καὶ τὸ φυσικό δίκαιο τοῦ Hugo σάν τὴ γερμανική θεωρία τοῦ γαλλικοῦ ancien régime».

Ο Μάρξ ἐπισημαίνει ἔτσι ἐπιγραμματικά τὸ πολιτικό στοιχεῖο στὸν ἀνορθολογισμό: «Ἡ καταγγελία γενικῶν κανόνων ὡς ἀφηρημένων μπορεῖ νά νομιμοποιήσει καταστάσεις χωρίς καθόλου γενικές ρυθμίσεις, ὅπου κατισχύουν οἱ δργανικές ἔξουσιαστικές σχέσεις τῆς παραδοσιακῆς κοινωνίας.

Από τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ἡ δύναμη τῶν ἀνορθολογικῶν θεωριῶν στηρίχηκε ἀκριβῶς στὴν ἀδυναμία τῆς ἀναπτυσσόμενης ἀστικῆς κοινωνίας νά πραγματοποιήσει πολιτικά δτὶ, τι εἶχε θεωρητικά ὑποστηρίξει: τὴν τυπική ἐλευθερία καὶ τὴν ἀντιπροσωπευτική διακυβέρνηση.

Μετά τὸ 1848 στὴ Γερμανία ἡ ἀστική τάξη συμβιάζεται μέ τίς παραδοσιακές δομές ἔξουσίας, ἐγκαταλείπει τὸ αἴτημα τοῦ ἐλέγχου τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καὶ περιορίζεται σὲ οἰκονομικά αἰτήματα. Τὸ κράτος δέν εἶναι πλέον «ἔλλογο» οὔτε μέ τὴν ἔννοια δτὶ ἔχει κάποιο ἰδεαλιστικό νόημα, οὔτε μέ τὴν πεζή ἔννοια δτὶ μπορεῖ νά ἐλέγχει ἀπό τοὺς ἀστούς - πολίτες.

Ἡ ίστοριστική θεωρία γίνεται ἐκφραστής τῆς νέας πραγματικότητας, στίς θεωρίες τῆς γιά τό κράτος καὶ τῆς Ιστορίας.

Κατά μία ἔκφραση τοῦ Ranke, ἡ ίστορία μπορεῖ νά κατανοθεῖ ὡς ίστορία «σκηνῶν τῆς ἐλευθερίας», πού πραγματοποιεῖται μέ διαφορετικό τρόπο σὲ κάθε λαό. Ἡ ίστορική ἐπιστήμη θέτει ὡς σκοπό της τὴ διερεύνηση τῶν ἰδιόμορφων ἔξωτερικεύσεων τῆς «αὐθόρμητης δύναμης» κάθε λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀντίληψη αὐτή συνεπάγεται μιά πλήρη ἀναθεώρηση τῶν ἀντιλήψεων γιά τὴν κοινωνία δπως τίς διαμόρφωσε ἡ διαφωτιστική καὶ ἡ ἰδεαλιστική παράδοση καὶ ὁ μαρξισμός.

Ιστορικές «δυνατότητες» καὶ ίστορικές «ἀναγ-

καιότητες» τίς δποιες ἡ ἐγελιανή καὶ ἡ μαρξιστική θεωρία εἶχαν κατανοήσει ὡς ίστορικές κατηγορίες πού ἐκφράζουν κοινωνικές διαδικασίες, ἀποτελοῦν τώρα καταγραφή «ἀνεπανάληπτων» πολιτισμικῶν μορφωμάτων.

Ἡ διάκριση ούσιωδῶν καὶ μή ούσιωδῶν στοιχείων τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ίστορικοῦ, βάσει τῆς δποιας ἡ ἀδειαλιστική θεωρία καὶ ὁ μαρξισμός ἔθεσαν προβλήματα μιᾶς ὀντικειμενικῆς ἀνάπτυξης τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων καὶ τῆς σύνδεσής τοὺς μέ ἀξιολογικά αἰτήματα τῶν ἀνερχόμενων κοινωνικῶν τάξεων (τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ ἀργότερα τοῦ προλεταριάτου) θεωρεῖται τώρα ὡς μή νόμιμη καὶ ὡς μεθοδολογικά μή ἀποδεκτή. Ἐκφράζεται ἔτσι στὸ πεδίο τῆς ἐπιστημολογίας ἡ ἀδυναμία τῶν χειραφετητικῶν κινημάτων τοῦ 19ου αἰώνα καὶ ἡ προβληματικότητα τῆς πραγματοποίησης τῶν αἰτημάτων τους.

Οἱ θεωρίες τοῦ ίστορισμοῦ καθ' ὅλο τὸν 19ο αἰώνα πῆραν διάφορες μορφές στὸ ἔργο θεωρητικῶν δπως οἱ Roscher καὶ Kries. Μέ ἰδιαίτερα συστηματικό τρόπο διατυπώνονται στὸ ἔργο τοῦ Dilthey στὸ δποιο ἡ θεωρία τῆς ίστορίας ἀνάγεται στὴν ἔννοια τοῦ βιώματος. Φαίνεται ἔτσι σέ μιά πρώτη ματιά νά πραγματοποιεῖται μιά ὑποχώρηση πίσω ἀπό τὴν προβληματική, τὴν δποια εἶχε θέσει δτὶ ἰδεαλισμός (πού εἶχε δειξεῖ δτὶ τὸ «βίωμα» εἶναι μιά ἀφαίρεση πού πρέπει νά συγκεκριμενοποιηθεῖ μέ «διαμεσολάβηση» ἀπό λογικές κατηγορίες) καὶ νά προβάλλεται δτὶ βιώματική ἐνότητα ὡς συμπύκνωση τῆς ίστορικότητας: «Ἡ δλοκλήρωση ὅλων τῶν σχέσεων πού περιέχονται στὸ βιώματικό καὶ στὸ ἐποπτικό στοιχεῖο θά μποροῦσε νά δριστεῖ ὡς ἔννοια τοῦ κόσμου».

Μέ σαφήνεια δilthey διαχωρίζει τὴ θεωρία του ἀπό μιά ὀρθολογική διαφωτιστική θεωρία καντιανοῦ τύπου: «Τό καντιανό α priori εἶναι ἀκαμπτο καὶ νεκρόδυμως οἱ πραγματικοὶ δροὶ τῆς συνειδητῆς καὶ οἱ προϋποθέσεις τῆς, δπως τοὺς κατανοῶ, εἶναι βιωμένη ίστορική διαδικασία, εἶναι ἔξελιξη, ἔχουν ίστορία καὶ ἡ ἔξελιξη αὐτῆς τῆς ίστορίας συνίσταται στὴν προσαρμογή τοὺς στὴν πολλαπλότητα (τῶν περιεχομένων τῆς ἐμπειρίας) τὴν δποια μποροῦμε πάντα νά γνωρίζουμε μέ ἀκρίβεια ἐπαγωγικά». Ἀποδεικνύεται στὴν προσεκτικότερη ἔξέταση δτὶ ἐδῶ δέν διατυπώνεται μιά προορθολογική θεωρία, ἀλλά μᾶλλον μιά θεωρία μετα-ορθολογική (ἀντίδραση στὴ ὀρθολογική ἀπολυτοποίηση), πού προσπαθεῖ ἐκ τῶν δικυρώσεων τοῦ δρθολογικοῦ πρόγραμμα, παρ' ὅλα αὐτά διατρέψει στοιχεῖα του. Στὴ Δλμηση τοῦ ίστορικοῦ κόσμου στὶς ἐπιστήμες τοῦ πνεύματος δilthey θέτει τὸ μεθοδολογικό αἰτημα διατύπωσης μιᾶς «Κριτικῆς τοῦ ίστορικοῦ Λόγου». Σὲ ἀντίθεση μέ τὸν «ἰντελεκτουαλισμό» τῆς παραδοσιακῆς θεωρίας, προβάλλεται «δ ἀνθρωπος ὡς δλον» στὴν πολλαπλότητα τῶν δυνάμεων του, στὴν ούσια του (βιώληση, αἰσθημα, παράσταση) πού μπορεῖ κανείς νά προσεγγίσει βιώματικά καὶ κατανοητικά.

Ἀπορρίπτεται δτὶ ἰδεαλιστική (καὶ μαρξιστική) ἀντίληψη δτὶ τὸ ίστορικό παρόν ἀφ' ἐνός εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ίστορικῆς ἔξελιξης, ἀφ' ἐτέρου παράγει τὰ κριτήρια ἀνάλυσης καὶ ἀξιολόγησης γιά τὴν κατανόηση τῆς ίστορίας. Χαρακτηριστική εἶναι δη ὑποχώρηση ἀπέναντι στὴν ἐγελιανή ἀντίληψη τῆς ίστορίας, δπως δη τελευταία ἔκφράζεται στὴν §341 τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου. Ἐδῶ τονίζεται δτὶ στοιχεῖα τῆς δπαρέξης τοῦ καθολικοῦ πνεύματος εἶναι δη ἐποπτεία καὶ δη εἰκόνα (ἀπό τίς δποιες προκύπτει δη τέχνη μιᾶς ἐποχῆς), δη παράσταση καὶ τὸ συναίσθημα (πού συγκροτοῦν τὸ θρη-

σκευτικό της στοιχείο), τέλος ή έννοια πού θεμελιώνει τή φιλοσοφία. Γίνεται ταυτόχρονα σαφές, διτή ή (ιδεαλιστική) άνάλυση δεσμεύεται ώς πρός την αύτοκατανόησή της άπό τό έννοιολογικό - φιλοσοφικό στοιχείο, τόν Λόγο, ώς έπιπεδο θεωρίας πού συγκροτεῖται ιστορικά στό παρόν και προσανατολίζεται άξιολογικά πρός την άξια της έλευθερίας πού πραγματοποιείται στόν χώρο τής πολιτικής.

Η ιστοριστική προσέγγιση άποδυναμώνει συνειδητά τά άποτελέσματα αύτά της ιδεαλιστικής άνάλυσης έχοντας διαγνώσει διτή προϋποθέτουν πολιτικές άξιες και πολιτικά περιεχόμενα και διτή θέτουν έτσι τό πρόβλημα τών κοινωνικών όρων πραγμάτωσης τών άξιών αύτών ώς πρακτική έπιταγή γιά τό παρόν.

Όρθολογισμός και άνορθολογισμός στή βεμπεριανή κοινωνική θεωρία

Η ιστοριστική άνορθολογική θεωρία τού 19ου αιώνα βρέθηκε μπροστά σέ σοβαρά μεθοδολογικά προβλήματα: έχοντας καταγείλει τήν προτεραιότητα τού ορθολογικού στοιχείου δέν μπόρεσε νά έκτοπίσει ώστόσιο έντελως τίς θεωρητικές έκεινες άναλύσεις της ιδεαλιστικής και ύλιστικής θεωρίας, οι διποίες πρόβαλαν τό έπιχειρημα διτή στή σύγχρονη κοινωνία άναπτυσσεται μιά ίδιοτυπη «λογική» τών άφητημένων άνταλλακτικών σχέσεων και τής έξελιξης τού καταμερισμού τής έργασίας και τής τεχνικής — μιά λογική πού βρίσκει σέ θεσμικό έπιπεδο τήν άντιστοιχία της στίς άφηρημένες νομικο-πολιτικές ρυθμίσεις τού άστικου κράτους. Η λογική άντη σημαίνει γιά τά άτομα έξορθολογισμό και ύπολογισμότητα της οίκονομικής και πολιτικής συμπεριφορᾶς και προσαρμογή τους σέ αύτονομημένες άπρόσωπες σχέσεις πού είναι δεδομένες κοινωνικά.

Ο άνορθολογισμός άποτέλεσε έννερει μιάν άντιδραση στήν είσβολή τού Λόγου τής άστικής κοινωνίας, τών άλλοτριωτικών σχέσεων στήν κοινωνική ζωή· ταυτόχρονα άποτέλεσε και άντιδραση στό (άστικό και, μέ τή συγκρότηση τού προλεταριάτου, στό σοσιαλιστικό) αίτημα τού έλεγχου τής πολιτικής σφαιρας άπό τίς κοινωνικές δυνάμεις σύμφωνα με κριτήρια όρθον Λόγου. Στό έργο τού Μάξ Βέμπερ οι άντινομίες τού ιστορικιστικού άνορθολογισμού έπισημαίνονται άλλα παράλληλα νομιμοποιούνται έννερει. Η βεμπεριανή άνάλυση στρέφεται συνειδητά πρός τά ζητήματα έκεινα, άπό τά διποία ή ίστορισμός είχε άπομακρυθεί: τής σύστασης τών άστικών στάσεων και θεσμῶν και τής φύσης τών προλεταριακών διεκδικήσεων. Η βεμπεριανή άπαντηση στήν πραγματικότητα τής άστικής κοινωνίας στηρίζεται στήν άποδοχή τού ορθολογικού στοιχείου ώς συστατικού στοιχείου στήν κοινωνική διαδικασία. Ταυτόχρονα έπιχειρείται νά άποχωριστεί, βάσει μεθοδολογικών προαποφάσεων, τό ορθολογικό στοιχείο άπό τήν πολιτική και κριτική του διάσταση, διποίας άντη έκφραστηκε σέ σοσιαλιστικά προγράμματα μιάς άλλαγής κοινωνικής (έπαναστατικής) πρακτικής.

Ο Βέμπερ στρέφεται στήν *Κοινωνιολογία τού Δικαίου* έναντιον τής «ίστορικης σχολής τού Δικαίου» και τής θεωρίας της τού «Λαϊκού Πνεύματος»: «Αύτή ή άντιληψη δέν μπορεί νά μάς βοηθήσει σε τίποτε». Δέχεται διτή άσυνείδητα δικαιικά μορφώματα παράγονται ίστορικά σέ κάθε έποχη· ώστόσο ξεκινώντας άπό τήν άντιληψη διτή έχωρος τού δικαίου διαμορφώνεται άσυνείδητα άπό τόν «λαό» δέν μπορούμε νά κα-

τανοήσουμε τό πώς διαμορφώνονται νέοι θεσμοί. Γιά τόν σκοπό αύτό θά πρέπει νά θέσουμε τό έρωτημα γιά τίς κοινωνικές προϋποθέσεις υπό τίς διποίες ένα θεσμικό πλαίσιο παραμένει η μεταβάλλεται. Τό βεμπεριανό αύτό έρωτημα θά μπορούσε νά έδηγησει σέ μιά θεμελίωση τού θεσμικού και δικαιού στοιχείου μέ άφετηρία μιά γενική (όρθολογική) θεωρία τών ίστορικών χαρακτηριστικών και προϋποθέσεων ένός κοινωνικού σχηματισμού.

Άλλα τέτοια θεμελίωση θά έφερνε τή βεμπεριανή άνάλυση κοντά στή μαρξιστική. Ο Βέμπερ παρακάμπτει μιά τέτοια δυνατότητα θεμελίωσης τονίζοντας τήν άνεπάρκεια θεωριών τών κοινωνικών προϋποθέσεων δικαιού και θεσμικών άλλαγών και ίπογραμμίζοντας τήν ίδαιτερότητα τής κάθε φορά ίστορικής άλλαγής: «*Η άλλαγή και μόνο έξωτερικών συνθηκών ούτε άρκει, ούτε είναι άπαραιτητή γιά νά κατανοήσουμε τέτοιες άλλαγές.* Άποφασιστικό είναι μᾶλλον πάντοτε ένα πράττειν νέου τύπου, πού άδηγει σέ μιά άλλαγή νοήματος τού ίσχυντος δικαίου ή σέ νέα δημιουργία δικαίου». Η άπόρριψη τού ίστορισμού δέν γίνεται λοιπόν μέ άφετηρία μιά θεωρία τών κοινωνικών συνθηκών (όρθολογική θεώρηση τής συνολικής κοινωνίας), άλλα άπό τή σκοπιά τού κοινωνικού «πράττειν», διποία αύτό διαμορφώνει δημιουργικά νέα «νοήματα» σέ κάθε έποχη. «*Ετσι ή κριτική τού ίστορισμού διηγεί τελικά σέ μεθοδολογικές άντιλήψεις πού έπανεισάγουν τό ίστοριστικό στοιχείο.*

Ο Βέμπερ χαρακτηρίζει τήν κοινωνική διαδικασία πού άδηγησε στήν άναπτυξή τής άστικής κοινωνίας ώς διαδικασία ένός προϊόντος έξορθολογισμού τού πράττειν, άναφερόμενου στήν έπιλογή «πρόσφορων» μέσων γιά τήν πραγματοποίηση ίδιωτικών σκοπών (και κατεξοχήν οίκονομικών σκοπών μεγιστοποίησης τού κέρδους). Στρέφεται ήδη στά πρότα του μεθοδολογικά γραπτά κατά τού άνορθολογισμού τών Roscher και Kries προβάλλοντας τό αίτημα μιάς άρθολογικής θεμελίωσης τής κοινωνικής έπιστημης. Αντιλαμβάνεται τή θεμελίωση αύτή ώς μεθοδική άναδειξη τού ορθολογικού χαρακτήρα τού κοινωνικού πράττειν. Η κοινωνιολογία έπιδιώκει κατ' αύτόν νά «κατανοήσει έρμηνευτικά» τό κοινωνικό πράττειν και μ' αύτόν τόν τρόπο νά τό «έξηγήσει αίτιακά» στήν έξελιξη και στά άποτελέσματά του. Ο Βέμπερ άποσαφνίζει διτή μιλώντας γιά «κοινωνικό» πράττειν έννοει τό πράττειν μεμονωμένων άτόμων. Η έπιστημονική προσέγγιση συνίσταται στήν άναλυση τού άρθολογισμού πού διέπει τίς πράξεις ώς πρός τόν σκοπό τους, δηλαδή σέ ύπολογισμό τών άναμονών συγκεκριμένων άτόμων ώς πρός τή «συμπεριφορά» τού έξωτερικού κόσμου ή τίς συμπεριφορές άλλων δρώντων και τήν κατάδειξη τού τρόπου πού οί άναμονές αύτές χρησιμοποιούνται άπό τούς δρώντες ώς προϋποθέσεις και μέσα γιά τήν πραγμάτωση τών έπιδιώξεων τους.

Ορθολογικός είναι ό συσχετισμός μέσων πρός άτομικούς σκοπούς. Τό άρθολογικό προϋποθέτει δηλαδή πάντοτε σκοποθέσια. Συνεπώς έφόσον ή συνολική κοινωνία δέν έχει «σκοπούς», μή δηντας ύποκείμενο, ή άναλυση υπό τό πρίσμα τής συνολικής κοινωνίας θεωρείται μεθοδολογικά μεμπτή (συνδεδεμένη μέ άξιολογήσεις, οι διποίες συνυφαίνονται άνεπίτρεπτα μ' αύτήν).

Τή προσέγγιση τού κοινωνικού άντικειμένου μέ άφετηρία άτομικούς σκοπούς και μή άπόρριψη τής δυνατότητας της θεματοποίηση τό κοινωνικό κατευθείαν (δηλαδή νά τού άποδοθούν χαρακτηριστικά ώς άλλοτητα, ώς συνολική διαδικασία, άπό τή κοινωνική έπιστη-

μη) προκύπτουν στό ξέργο τού Μάξ Βέμπερ άπό μεθοδολογικές άρχες πού «άντιστρέφουν» τίς μαρξικές. Ο Μάρξ δέχτηκε ότι ή ατομική σκοποθεσία δεν μπορεί νά κατανοηθεί παρά μόνον ώς έκφραση κοινωνικών διαδικασιών πού είναι δυνατόν νά θεματοποιηθούν άνεξάρτητα άπό τούς σκοπούς τῶν έπιμερους δρώντων άτόμων. 'Αντίθετα οι τελευταίοι γίνονται κατανοητοί μόνον έφόσον έχει προηγηθεί ή άναλυση τῶν ιστορικών και κοινωνικῶν όρων (τῆς διάρθρωσης τῆς άστικής κοινωνίας) πού είναι άποφασιστικοί γιά τήν έπιτυχία ή άποτυχία και τῶν άτομικῶν έπιδιώξεων.

Σέ άναλυσεις τού Βέμπερ γιά τίς κατηγορίες μέ τίς δόποιες είναι δυνατή ή μεθοδολογική προσέγγιση προβλημάτων τῆς οίκονομίας και τῆς πολιτικής, στό ξέργο του *Oikonomiai kai Koinonía*, φαίνονται οι συνέπειες τῶν μεθοδολογικών αυτῶν άφετηριών του γιά τή θέση τού ζητήματος τού δρθολογισμοῦ.

Στό χώρο τού οίκονομικοῦ ό Βέμπερ περιγράφει ώς «τυπικό» δρθολογισμό μιας πράξης τό μέτρο τῆς ύπολογισμότητας πού είναι τεχνικά δυνατή και πού πρακτικά έφαρμόζεται μέ τήν πράξη αύτή, ένω ώς «ύλικό δρθολογισμό» χαρακτηρίζει τόν βαθμό κατά τόν δόποιο έξασφαλίζονται κάθε φορά δεδομένες άνθρωπινες όμάδες προμηθευόμενες άγαθά μέσω ένός οίκονομικού πράττειν πού δρά άναγκαστικά ύπο τό πρίσμα άξιολογικῶν άρχων. Τό άξιολογικό στοιχείο άνάγεται άπό τόν Βέμπερ σέ προβλήματα συνολικής κοινωνίας, τά δόποια, έπειδή δέν μποροῦν νά άντιμετωπιστούν άπό τή σκοπιά άτομικῶν σκοπῶν, θεωροῦνται ότι ξεφεύγουν άπό τήν αύστηρή έπιστημονική άναλυση τού τυπικοῦ δρθολογικοῦ κριτηρίου. Τό κατεξοχήν ύπό-

δειγμα μιᾶς κοινωνικής πραγματικότητας πού νά άντιστοιχεί στά μεθοδολογικά αίτήματα τού Βέμπερ είναι ή πραγματικότητα τῆς άγορᾶς, ίδωμένη άπό τήν πλευρά μεμονωμένων άτόμων, τά δόποια ύπολογίζουν δρθολογικά τίς δυνατότητες πρόσβασής τους πρός αύτήν και κέρδους — δχι οί δροι διαμόρφωσης τῶν συνθηκῶν τῆς άγορᾶς πού είναι δροι συνολικής κοινωνίας. Ή προβληματική τῆς διαμόρφωσης τῶν δρων αύτῶν θεωρεῖται ότι είναι άξιολογική - πρακτική (δηλαδή άπορρεει άπό πολιτικούς στόχους τού προλεταριάτου).

Άντιστοιχα, τό πρόβλημα τῆς σχέσης οίκονομίας και πολιτικῆς μπορεί νά προσεγγίστει ξεκινώντας άπό βεμπεριανές προϋποθέσεις άπό δύο πλευρές: άπό τήν πλευρά τού δρῶντος έπιχειρηματία, δόποιος προσπαθεῖ νά μεγιστοποιήσει τό οίκονομικό του δφελος χρησιμοποιώντας τούς κοινωνικούς δρους παραγωγής ώς «μέσα» άφ' έτέρου άπό τήν πλευρά τού πολιτικού πού θέτει σκοπούς «άπό ξένω» στή γραφειοκρατία, ή δόποια τούς ύλοποιει μέ τεχνικά κριτήρια στόν κοινωνικό χώρο. Ή σχέση τῶν δύο στοιχείων, τού κοινωνικοῦ και τού οίκονομικοῦ, δέν μπορεί νά θεματοποιηθεί κατευθείαν ώς τέτοια, άλλα προκύπτει ώς δρο τῶν προσεγγίσεων άπό τίς δύο πλευρές. «Ετσι δυσχεραίνεται ένας προβληματισμός γιά τόν ιστορικό χαρακτήρα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων πού διαμορφώνουν τούς τύπους «πολιτικής» και «οίκονομίας» σέ μιά κοινωνία. Οι σχέσεις αύτές ήθουνται στή βάση τῆς βεμπεριανής μεθοδολογίας πρός τόν χώρο τού μή δρθολογικά έλεγχιμους και άποκτον δευτερεύουσα σημασία ώς άντικειμενα τῆς κοινωνικής έπιστημης.

Έχετε γραφομηχανή στο σπίτι;

Αν δεν έχετε, αγοράστε σήμερα μια brother.

Είναι ένα μικρό αλλά απαραίτητο εφόδιο στη σταδιοδρομία των παιδιών σας.

Είναι ένα δώρο για εικοσι και πλέον χρόνια.

Φορητές, ημιφορητές, ηλεκτρικές, σε 14 τύπους, από 9.400 έως 39.500

Θα τις βρείτε παντού

Έχετε γραφομηχανή στο γραφείο;

Ακόμα κι αν έχετε, υπάρχει η δίγλωσση ηλεκτρονική brother CE 60 με μαργαρίτα που υπερέχει... στα σημεία.

- Μαργαρίτα σε κασέτα ○ Τρεις πυκνότητες γραφής ○ Μνήμη διόρθωσης μιας σειράς (165 χαρακτήρες)
- Αυτόματη υπογράμμιση ○ Αυτόματο κεντράρισμα ○ Δεκαδικός και απλός σπηλογνώμονας ○ Αυτόματη επιστροφή ○ Προγραμματισμός του τέλους τής φάσης στο δεξιό περιθώριο
- Χρήση τεσσάρων διαφορετικών ταινιών ○ Δυνατότητα σύνδεσης με computer.

brother®

Οι επίσημες γραφομηχανές των Ολυμπιακών Αγώνων του 1984

ΝΤΑΚΟΣ ΑΕ
ΖΑΪΜΗ 20, ΑΘΗΝΑ 148
ΤΗΛ.: 88.41.411-3

Διγλώσσες με μπολοκή μαργαρίτα σε 6 τύπους από 46.700 έως 165.000

dot & dash

